

Миша Стојадиновић*

Институт за политичке студије, Београд

**ОДНОС ИЗМЕЂУ СЈЕДИЊЕНИХ
АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И ТУРСКЕ:
ИЗМЕЂУ ПРИВИДНОГ ПРИЈАТЕЉСТВА И
ПРИКРИВЕНОГ АНИМОЗИТЕТА****

Сажетак

Савез између Сједињених Америчких Држава и Турске који је успостављен за време Хладног рата се у деценијама које су уследиле после овог великог глобалног сукоба нашао пред многобројним изазовима. Нарочито је интересантно посматрати овај савез са аспекта Сједињених Америчких Држава, као неоимперијалног хегемона чија се снага налази у опадању, и Турске, на чије се јачање и ширење утицаја с правом гледа као на рађања неоосманизма. Док је за време трајања Хладног рата овај савез био релативно поуздан таква ситуација се касније у значајној мери променила. Од односа у коме су обе стране знале шта да очекују једне од друге дошло се до односа у коме је почео јачати прикривени анимозитет. Имајући у виду да се рад бави веома комплексним геополитичким феноменом коришћење геополитичког метода постаје изузетно значајно. Овај метод је нарочито значајан јер омогућава сагледавање узрочно-последичне везе географског и политичког са становишта различитих интереса у контексту међународних односа. Како геополитички проблеми представљају вишедимензионалне феномене примена анализе и синтезе као општих научних метода је свакако незаобилазна. У раду су, такође, коришћени анализа садржаја, историјски, географски и компаративни метод.

* Имејл-адреса: misa.stojadinovic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Кључне речи: Хладни рат, мултиполарни свет, Доналд Трамп, Џозеф Бајден, Реџеп Ердоган, САД, Русија и Турска

ХЛАДНИ РАТ КАО УЗРОК УСПОСТАВЉАЊА САВЕЗА ИЗМЕЂУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И ТУСКЕ

Историја односа између Сједињених Америчких Држава и Турске је препуна преокрета и изазова. И док се за почетак успостављања односа веома често узима 1867. и 1901. година, о неким интензивнијим дипломатским активностима може се говорити тек после завршетка Другог светског рата. Између Првог и Другог светског рата ствари у међународним односима су се одвијале у потпуно другачијем смеру. Тензије између Совјетског Савеза и Турске су почеле да опадају чиме су започети озбиљни кораци за успостављање добрих односа између ове две земље који су убрзо потом били изнова пољуљани. Крај Другог светског рата и јачање тензија између Сједињених Америчких Држава и Совјетског савеза су, међутим, довеле до почетка Хладног рата који је довео у питање многа савезништва. Иако су САД на Турску гледали као на могућег савезника и раније, тек је Хладни рат омогућио да се стекну услови да се ово савезништво формира. Бивши амбасадор Вилсон који је на овај савез указивао још и раније је нарочито појачао ову перцепцију у јеку совјетске претње 23. марта 1946. године, саопштавајући да је „независност Турске [постала] витални интерес за Сједињене Државе” (Bulent and Bulent 2012a, 1).

Бавећи се анализом развоја дипломатских веза између Турске и Сједињених Америчких Држава 2012. године *Центар за стратешке и међународне студије* (у даљем тексту ЦСИС) и *Центар за стратешка истраживања Министарства спољних послова Републике Турске* (у даљем тексту САМ) овај однос сагледавају кроз два периода. Први период се односи на преиспитивање међусобних односа за време трајања Хладног рата, а други део је посвећен периоду од његовог завршетка па све до 2012. године. Том приликом нарочито се истиче веза између погоршања односа између Совјетског Савеза и САД-а који је директно утицао на јачање америчког савеза са Турском: „Са своје стране, Сједињене Америчке Државе полако су дошле до

закључка да је њихов бивши савезник против нацистичке Немачке постао њен главни изазивач у новом глобалном поретку. Сходно томе, како је америчко-совјетска конфронтација ескалирала, Вашингтон и Анкара су постепено почели да препознају потребу за стратешком сарадњом. Овај процес је кулминирао успостављањем институција које би биле основа за однос током четири деценије: блиског билатералног савеза у мултилатералном контексту главне западне организације колективне одбране, НАТО-а. Иако се напредак ка обострано корисном савезу могао чинити сасвим логичним, ако не и неизбежним, за обе стране, заправо није био унапред одређен. Ставови САД о националној безбедности Турске и њеној улози у одбрани западног света еволуирали су како је ескалирала конфронтација са Совјетским Савезом (Bulent and Bulent 2012b, 1).

Треба напоменути да спољна политика Сједињених Америчких Држава никада у потпуности није имала јасну дефинисану улогу коју би Турска требало да има у међународним односима, сем као изузетно важног фактора у такмичењу са Совјетским Савезом. Сложеност међусобног однос кроз историју може се видети и на основу тога што Сједињене Америчке Државе у први мах нису никада ни планирале да Турска постане чланица НАТО-а. Тензије са Совјетским Савезом су у значајној мери довеле до промене америчке званичне парадигме. Ову драматичну промену нарочито показују два тотално различита меморандума америчког генералштаба насталих у релативно кратком периоду, тј. из септембра 1950. године и априла 1951. године: „Први је тврдио да укључивање Турске и Грчке у НАТО може негативно утицати на напредак који се постиже у јачању организација колективне одбране. Супротно томе, други меморандум је објавио да амерички безбедносни интереси захтевају да Турска и Грчка буду примљене као пуноправне чланице НАТО-а. Са војне тачке гледишта, Генералштабови Уједињених нација не би сматрали адекватним решењем ни билатералне безбедносне аранжмане између Сједињених Држава и Турске, ни Грчке. Снажни аргументи у прилог укључивања Турске у НАТО и њеног значаја у одбрани Запада од совјетске доминације Европе, Блиског Истока и Азије навели су тада Сједињене Државе да убеди своје до сада невољне савезнике у НАТО-у да прихвате пријем Турске 1952. године” (Bulent and Bulent 2012c, 2). Тиме је Турска у релативно кратком временском

периоду прешла пут од нежељеног партнера до значајног савезника унутар НАТО-а. Ово у великој мери показује неприципијелност и недоследност америчке спољне политике која је спремна на све зарад остваривања сопствених интереса, а који се пре свега тичу јачања америчког неоимперијализма.

Без обзира на све, савезништво између САД-а и Турске у оквиру НАТО-а је било све само не обострано. Овоме у прилог говоре и бројне одлуке приликом којих се Сједињене Америчке Државе нису консултовале са Турском, иако је Турска била директно укључена у њих и тицале су се турских националних интереса. Кубанска ракетна криза пружила је сликовит пример ове тенденције: „Сједињене Државе поставиле су ракете са нуклеарним врхом Јупитер у Турску 1959–1960. године како би ојачале одбрану НАТО-а против Совјетског Савеза. Ова одлука је такође виђена као снажан показатељ америчке подршке и посвећености Турској. Међутим, откриће током кризе да су Совјети на Кубу поставили нуклеарно оружје драматично је променило безбедносне прорачуне САД. Као део тајног договора којим је окончана криза, председник Џон Кенеди се тихо сложио да повуче Јупитер из Турске након што су Совјети повукли ракете са Кубе. Вашингтон је одлучио да уклони ракете из Турске без консултација са Анкаром. Одсуство потребе за турским доприносом у одлуци која је значајно утицала на Анкару јасно је показало неједнакост у односима (Bulent and Bulent 2012d, 3). Иако је одлука о постављању и каснијем уклањању нуклеарних ракета била од директног утицаја на безбедност Турске, Сједињене Америчке Државе су ову одлуку донеле самостално.

Без обзира на све ове изазове ЦСИС и САМ оправдано износе закључак да распад Совјетског Савеза и крај Хладног рата нису означили и крај овог на први поглед вештачког савеза насталог услед тренутних геополитичких односа. Интересантно је поменути да су се односи између САД и Турске након Хладног рата налазили у много бољем стању него што је то случај са другим савезима направљеним у том периоду. Обе стране су нашле корист да се овај савез настави и унапреди. „Вашингтон и Анкара тражили су и пронашли нови низ разлога за савезништво које су обоје желели да задрже. Све у свему, реч је у ствари о *ad hoc* прилагођавању, чије импликације нису у потпуности размотрили ни Вашингтон ни Анкара (Bulent and Bulent 2012e, 5).

ОД ЈАЧАЊА САВЕЗНИШТВА ПА СВЕ ДО ЊЕГОВОГ ПРЕИСПИТИВАЊА ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА

Први озбиљнији тест за однос између САД и Турске дешава се током председништва Џорџа Буша. Глобална парадигма „с нама или против нас” која је уследила након напада 11. септембра 2001. године у оквиру борбе против тероризма је изнова заострила поделу на пријатеље и непријатеље која ја је била актуелна и за време Хладног рата. „Велика народна скупштина Турске није одобрила Бушов захтев у марту 2003. године да америчке трупе делују из турских база и лука које се припремају за напад на Ирак (Bulent and Bulent 2012f, 7). Након овог кратког али озбиљног захлађења између ове две државе уследило је побољшавање односа коме су свакако допринеле здружене војне интервенције у Авганистану. Овакво флукутирање односа између ове две земље је показало да је граница између пријатељства и непријатељства веома склиска и да зависи од тренутних националних интереса, а не од искреног пријатељства двају народа. Савезништво између САД и Турске се одувек базирало на обостраној користи зарад остваривања доминантне позиције у овом региону.

Барак Обама је имао идеју да унапреди односе између Турске и САД-а на један виши ниво. „Одлуком да посети Турску у априлу 2009. године, само три месеца након уселења у Белу кућу, Обама је на изузетно симболичан начин сигнализирао приоритет који ће доделити америчко-турским односима у својој спољној политици (...) У поређењу са дугогодишњим „стратешким партнерством” између две земље, концепт узорног партнерства настојао је да однос Сједињених Држава и Турске унапреди даље, истичући ближу сарадњу између глобалне силе и асертивне регионалне силе” (Bulent and Bulent 2012g, 7).

Овакав покушај Обаме је и даље подразумевао неприкосновеност америчке униполарности којој сви савезници морају да се наклоне и због тога је био то и даље неповољан савез за Турску. Разматрајући суштину међусобних односа унутар униполарног светског поретка Стивен Валт каже да они подразумевају поузданост и кредибилитет савезништва који су у великој мери пољуљани због тога што испуњавање савезничких обавеза подразумева беспоговорно поштовање униполарности (Walt 2009, 86). Овакав концепт подразуме-

ва стално супротстављање односа који за слабије савезнике подразумева константно поштовање обавеза уз истовремени страх да могу бити остављени сами себи уколико то буде одговарало водећој светској сили. Таква ситуација истовремено доводи до ситуације да се слабији савезници нађу увучени у нежељене конфликти доводећи их у незавидну ситуацију. Бурсу Сари Карадемир (*Burcu Sari Karademir*) на америчко-турске односе у контексту сиријског сукоба гледа као на прави пример Валтове теорије. У ту сврху Карадемир подвлачи променљиву природу савеза под окриљем униполарности за регионалне актере. Он тврди да су САД, као сила у опадању, гурнула Обамину администрацију да следи тзв. стратегију смањења ради прерасподеле својих ресурса са периферних на основне америчке безбедносне интересе и обавезе. Истовремено наглашава да је Обамина стратегија смањења дефинисала контуре америчке стратегије према Блиском Истоку и Сирији, док за Трампову администрацију тврди да је наставила да следи стратегију смањења још и даље да би „Америка била на првом месту”. Нарочито је интересантна констатација Карадемира да је регионални вакуум моћи створен одсуством турско-америчког савеза омогућио укључивање других актера попут Русије и Ирана са њиховим конкурентским интересима у сукобу. Карадемир закључује „да обавезе униполарне стратешке алијансе више нису поуздане за регионалне савезнике да преузму ризичне улоге у регионалном реструктурирању јер се суочавају са ризиком од напуштања савеза” (Karademir 2019a, 28).

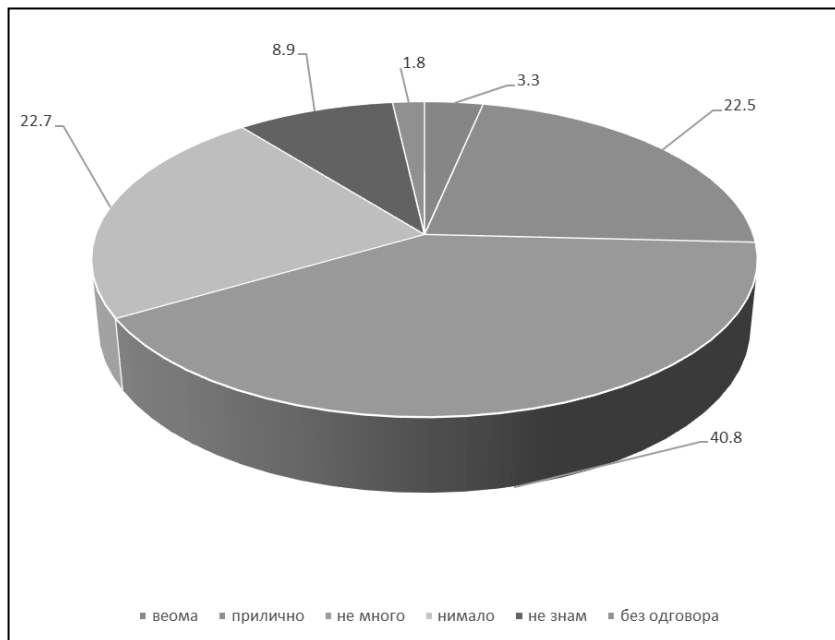
Нарочито је значајно поменути променљиве односе између Турске и Русије који су одувек забрињавали Сједињене Америчке Државе. „Сарадња која је обликовала турско-руске односе током 2000-их претрпела је значајан застој 24. новембра 2015. године када је Турска оборила руски ратни авион на сиријској граници – постајући прва држава чланица НАТО-а која је то учинила од Корејског рата. Осам месеци, од новембра 2015. до јула 2016. године, две државе су искусиле изузетно затегнуте политичке и економске односе – једну од својих најгорих криза у билатералним односима од педесетих година прошлог века. Међутим, само годину дана касније, догодила се брза и неочекивана нормализација, која је добила замах након неуспелог покушаја пуча у Турској 15. јула 2016. године. Русија и Турска су се још једном прогласи-

ле кључним партнерима и у спољнополитичким и у економским односима (Balta 2019, 70). Од тада, руски председник Владимир Путин и турски председник Тајип Ердоган (*Recep Tayyip Erdoğan*) су у значајној мери након неколико рунди преговора деескалирали свој однос пронашавши заједничко тле по питању дешавања у Сирији укључивши у преговоре велики број актера укључујући и Иран. Турска се као резултат савезништва са Сједињеним Америчким Државама наша превише запетљана у регионалне конфликте у Сирији, при чему више није добијала пуну подршку као равноправни стратешки партнер САД-а и члан НАТО-а. „Турски спољнополитички циљеви засновани на промени режима и успостављању новог регионалног поретка довели су до његовог самозатајивања у сиријској мочвари. Што се више Турска ангажовала у сиријском сукобу са очекивањем да ће САД интервенисати, то је више била закупљена проблемима попут протока избеглица и стварања курдског кантона уз подршку САД-а и Русије. Како каже Озкан, сиријски сукоб је постао „оно што Турска чини од њега” и иронично је да се Турска на крају придружила Русији и Ирану. Узајамно напуштање некадашњих стратешких партнера ојачало је руску регионалну и глобалну улогу (Karademir 2019b, 42).

Ово је у великој мери додатно закомпликовало односе САД-а и Турске учинивши их изузетно компликованим због супротстављености основних геостратешких интереса ове две земље. „Главни тест ових разлика био је у Кобанију у октобру 2014. године, када је ИСИС напао сиријски курдски погранични град и САД су помогле да се град спаси упркос забринутости Турске због америчке сарадње са сиријским Курдима. У Сирији Турска инсистира да је Курдска партија демократске уније (ПИД) директно повезана са Курдистанском радничком странком (ПКК) у Турској. Оштро критикује америчку војну сарадњу са ПИД-ом и његовим војним крилом Народне заштитне јединице (ИПГ) (Goren 2018, 5). Наоружавање ИПГ-а од стране Трампове администрације је учинило побољшање односа са Турском готово немогућим иако су се САД трудиле да пруже гаранције да се то оружје неће користити против Анкаре. Ердоган је на овај потез гледао као на директан ударац на основе заштите турских безбедносних изазова и кршења основних принципа савеза унутар НАТО-а. „Чини се да се антиамериканизам у Турској повећава како

се рат у Сирији непрекидно наставља. Ови ставови, ако се наставе, вероватно ће негативно утицати на отпорност традиционалног партнерства између Сједињених Држава, Турске и НАТО-а – посебно односа војске – укључујући права и других одбрамбених обавеза садржаних у НАТО-овој декларацији о принципима. Турска већ креће ка *нелагодном* стратешком савезу са Русијом и Ираном како би се позабавила будућношћу Сирије и диверзификовала своје логистичке и војне набавке оружја и потражила крајњу зависност изван НАТО-а (Beyoglu 2020, 4). Турска куповина система ПВО С-400 од Русије како би се надокнадио јаз Турске у капацитетима ПВО је само један од индикатора удаљавања Турске као важног савезника од Сједињених Америчких Држава. О овоме сведочи и најновије истраживање јавног мњења у Турској које је показало огромно неповерење турских грађана у НАТО.

Графикон бр. 1: Поверење грађана Турске у НАТО (у %)

Извор: World Values Survey

Са друге стране, истовремено се дешава и удаљавање Сједињених Америчких Држава од НАТО-а, у великој мери подстакнуто спољном политиком администрације Доналда Трампа. Подсетимо се да је Трамп у својој предизборној кампањи у великој мери преиспитивао улогу НАТО-а у задовољавању савремених одбрамбених потреба, што је наставио да чини и за време трајања његовог мандата. За Турску је НАТО био значајан фактор у успостављању добрих односа са Западом. Таква ситуација се, међутим, драстично изменила у контексту не само спољнополитичких дешавања, већ и унутрашњих проблема са којим се Ердоган сусрео. „Неуспели пуч већ је институционално удаљио Турску од алијансе (због турских сумњи у претходно знање о пучу на основу тога што су међу присталицама пуча били и турски официри НАТО-а), а овоме нарочито доприноси и амбивалентност Трампове администрације” (Aydıntaşbaş and Kirişci 2017a, 21). Оштри обрачун Ердогана са својим противницима након неуспелог пуча је истовремено довео поновног стварању јаза у односу између САД-а и Турске. Тај јаз се нарочито тиче нарушавања основних демократских права и слобода грађана која су уследила након покушаја пуча. У том смислу су овакви потези Ердогана наишли на огромну осуду од стране свих америчких званичника. „САД и ЕУ су Ердогана жестоко цензурисали због тешког одговора на пуч и каснијег покушаја да повећа контролу над Турском чисткама владиних агенција, укључујући оружане снаге, медије и друге групе и институције. Турски савезници су ово сматрали удаљавањем од демократије, при чему су САД то виделе као могући разлог за преиспитивање чланства Турске у НАТО-у, а ЕУ га третира као главну препреку чланству у ЕУ” (Wezeman and Kuimova 2018, 6). У Сједињеним Америчким Државама се оштро води дебата о томе да ли Турска и даље треба да представља равноправног савезника унутар НАТО-а. У том смислу, Стивен Кук је тврдио да је основна претпоставка која би требало да води Вашингтон у приступу Анкари да, „иако Турска формално остаје савезник НАТО-а, она није партнер Сједињених Америчких Држава. Две државе међусобно повезане Хладним ратом, са мало заједничких интереса три деценије након завршетка тог сукоба, узроковало је билатерални однос обележен амбивалентношћу и неповерењем” (Özel 2019, 6).

МОГУЋНОСТ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА СПОРНИХ ПИТАЊА У ОДНОСУ ИЗМЕЂУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И ТУРСКЕ

Турска се одавно више не доживљава као периферија Запада. „Она води економску и безбедносну политику у више праваца: не заборавља ни САД ни Европу, али се окренула и арапском свету. Везе с Русијом су на највишем нивоу, а турски привредници раширили су се широм Африке, штавише, стигли су и до Латинске Америке” (Galijašević 2011, 135). С тим у вези питање проналаска заједничког језика са Турском за Сједињене Америчке Државе је постало водећи приоритет њене спољне политике, па чак и по цену да се учине одређени компромиси поводом неких од спорних момената у овом веома проблематичном билатералном односу. „Разапета на раскршћу кемалистичког догматизма, посрћућег милитаризма, исламистичког „модернизма” и АКП „апсолутизма”, Република Турска и данас функционише по принципу растрзаности између чекића и наковња” (Đurić i Ajzenhamer 2011, 463). Тренутно игнорисање Турске експанзије од стране Запада има три различите димензије: „Прво, ЕУ не може вршити притисак на Турску, чак и кад би то желела, због неколико фактора. На једној страни је Немачка, стари партнер Турске у ЕУ, која ће ставити вето на сваки покушај држава ЕУ да санкционишу ову земљу (...) Истовремено ЕУ се и даље води избегличким споразумом из 2016. године, којим се Турска сложила да спречи мигранте да уђу у Грчку у замену за финансијску помоћ и уступке на безвизном путовању турских држављана у ЕУ. Друго, Запад никада није темељито вршио притисак на Турску, јер је била превише важан савезник да би била маргинализована. Ни три војна пуча од 1960. године до 1980. године нису променила статус Турске. Чини се да какав год режим владао Турском, то никада није сметало Западу, све док су геостратешка савезништва била нетакнута. Треће, стратешко партнерство са САД постало је много персоналније уочи председниковања Доналда Трампа. По врх горе поменутих геополитичких зависности, Трампово председништво је у Анкару унело фактор његових сопствених приватних пословних односа” (Jasim 2021, 3). Америчку спремност за занемаривање основних демократских принципа тамо где је то потребно зарад остваривања њихових ин-

тереса показале су и бројне изјаве Доналда Трампа. Тако је на пример на питање о репресији након пуча у Турској у интервјуу за Њујорк Тајмс (*New York Times*), Трамп рекао, „што се тиче грађанских слобода, наша земља има пуно проблема и мислим да нам је веома тешко да се мешамо у друге земље када не знамо шта радимо у својој земљи. ... не знам да ли имамо право на предавање по том питању” (Aydıntaşbaş and Kirişci 2017b, 7). Овакав став је у великој мери дочекан са одобравањем у Анкари као знак за могућност јачања даљих односа без америчког мешања у турска унутрашња питања.

Имајући у виду изузетно осетљива питања у односима САД и Турске *Центар за Сједињене Америчке Државе и Европу* у оквиру Института Брукинг (*Brookings Institution*) је 2004. године покренуо Турски пројекат како би подстакао информисано јавно разматрање, приватну дебату на високом нивоу и политичке препоруке усредсређене на дешавања у Турској. У том контексту, Брукинг је сарађивао са Турском индустријском и пословном асоцијацијом ТУСИАД (*Turkish Industry and Business Association-TÜSİAD*) на успостављању америчко-турског форума у Брукингу. С обзиром на геополитички, историјски и културни значај Турске и високе улоге које представљају спољна политика и унутрашња питања и не чуди што се институт попут Брукинга у САД-у оријентисао да са великом пажњом прати дешавања у овом региону. У једном од извештаја наводе се детаљни изазови из перспективе САД-а када се ради о сарадњи са Турском, који су нарочито захладнели за време Обамина администрације око већ поменутог односа са сиријским Курдима. „Подручја неслагања су до сада добро позната: nelaгодност Турске због Обаминог неуспеха да спроведе своју „црвену линију” са Асадовим режимом; новије растуће савезништво САД-а са сиријским Курдима; Америчка фрустрација оним што је Бела кућа једном описала као растући ауторитаризам у Турској; Захтев Анкаре за изручењем свештеника са седиштем у САД-у Фетхулаха Гулена (*Fethullah Gülen*), кога је Анкара означила као организатора неуспелог покушаја пуча у јулу 2016; и сумње у претходно знање САД-а о пучу (Aydıntaşbaş and Kirişci 2017c, 2). Оштрина сукоба је расла на обе стране при чему је кључни наратив турске као значајног савезника и чланице НАТО-а доведен у питање.

Студија коју је објавио *Армијски ратни колеџ Сједињених Америчких Држава* из 2020. године упозорава да је америчко-турско стратешко партнерство успостављено на крају Другог светског рата достигло свој врхунац крајем осамдесетих и да се тренутно налази на опасном раскршћу. Поред истицања већ горепоменутог проблематичног савезништва између сиријских Курда и САД-а, набавке ПВО система С-400 и питања изручења Гулена, ова студија наглашава да за Турску и поред свих ових изазова НАТО и Сједињене Америчке Државе немају алтернативу. „Турска верује да, иако је тренутно партнерство са Сједињеним Државама и НАТО-ом у невољи, не постоји одржива алтернатива њеном чланству и посвећености НАТО-у, упркос целој реторичкој супротности. Турска верује да је америчко преусмеравање тактике, од промене Асадовога режима до борбе и посебног пораза ИСИС-а и тероризма уопште, симптом контрадикција својствених америчком креирању спољне политике. За разлику од Сједињених Држава, Турска претњу ИСИС-а сматра секундарном у односу на веће регионалне проблеме с којима се суочава. ИСИС није утицао и не утиче директно на регион, тврде турски званичници. Америчко-курдско-сиријски савез одбрамбених снага и његов изданак, укључујући стране борце, директнији су регионални проблем Турске (Beoughlow 2020, 60–62). Са друге стране америчка позиција по питању Турске је много јаснија. Главне замерке се тичу урушавања демократских вредности у Турској и јачању сарадње са другим актерима који су директно супротстављени Сједињеним Америчким Државама. Ту се свакако мисли на економску, енергетску, али и пре свега на војну сарадњу.

Истовремено је на неки начин олакшавајућа околност за САД то што и поред остваривања неочекиване изузетне Руско-Турске сарадње ни за овај однос се не може рећи да је одржив на дуже стазе. Набавка система С-400 је додатно закомпликовала ситуацију јер је изложила Турску претњи двоструких санкција. „Иронично, да би избегао америчке санкције, Ердоган мора држати систем С-400 неотвореним – што би Турску изложило могућим руским санкцијама. Руске економске санкције коштале су Турску милијарде долара у року од само неколико месеци почетком 2016. године, након турског обарања руског борбеног авиона СУ-24 у сиријском ваздушном простору у новембру 2015. Да би минимализовао дипло-

матску штету, Ердоган је покренуо кампању јавне дипломатије како би се учинио што бољим читавом свету. Турска је послала медицинске сетове у 57 земаља да би показале солидарност у борби против корона вируса, укључујући две пошиљке залиха за САД” (Bekdil 2020, 252). Извештај припремљен за амерички Конгрес у новембру 2020. године закључује следеће; „Традиционално, Турска се уско ослањала на Сједињене Државе и НАТО за одбрамбену сарадњу, европске земље за трговину и инвестиције и Русију и Иран за увоз енергије. Низ компликованих ситуација у турском окружењу – нарочито оне које укључују Сирију, Либију, Нагорно-Карабах (регион који оспоравају Јерменија и Азербејџан) и истраживање енергије Источног Медитерана – утичу на њене односе са Сједињеним Америчким Државама и другим кључним актерима, као и то што Турска тражи самосталнију улогу. Забринутост председника Ердогана због одржавања парламентарне коалиције са турским националистима може делимично објаснити његово деловање у неким горе поменутих ситуацијама. Турско-руска сарадња је порасла у неким областима. Међутим, напори Турске да се супротстави Русији у неколико сукоба по релативно ниским трошковима – користећи беспилотне летелице домаће производње (наводно са неким америчким компонентама) и сиријске плаћенике – сугеришу да је сарадња Турске и Русије више ситуациона него што је свеобухватна (Zanotti and Thomas, 2020, 2). Јаки односи Турске и Азербејџана, уз замрзнути конфликт у Нагорно-Карабаху који се често „одмрзава” и огромна нетрпељивост Турака и Јермена знатно компликују ситуацију у региону. Тренутно је Турска активна у рекордном броју војних сукоба у Европи, на Блиском истоку и шире. „Турска је војно ангажована у Источном Медитерану, Нагорно-Карабаху, Кипру, Либији, Сирији, а посебно у областима Ирака и Сирије под владавином Курда. Турска делује све више једнострано и без координације са својим НАТО партнерима (...) Даље, криза на Источном Медитерану продубила се 2020. године, стварајући већи притисак међу земљама Европске уније као што су Грчка, Кипар и Француска да се оштрије супротставе спољној политици Турске. У рату између Јерменије и Азербејџана око Нагорно-Карабаха, који је започео у јесен 2020. године, Турска се приклонила потоњој. Колико год се јасно показао овај растући турски експанзионизам, толико су и ЕУ и САД невољне да се супротставе тим амбицијама” (Jasim 2021, 2–3).

БУДУЋНОСТ ОДНОСА ИЗМЕЂУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА И ТУРСКЕ ЗА ВРЕМЕ ЏОЗЕФА БАЈДЕНА

Како бисмо разумели однос између Сједињених Америчких Држава и Турске изузетно је значајно овај однос посматрати као однос између неоимперијалног хегемона чија се снага налази у опадању (САД) и једног од легата империјализма на чије се јачање и ширење утицаја с правом гледа са бојазношћу рађања неоосманизма (Турска). У том контексту Турска постаје значајан фактор унутар трансатлантске безбедности у будућности. „Погрешно је кривити Турску за то што није била верни савезник, као што то често чине многи амерички стручњаци и аутори у време када амерички председник (Трамп) са својим помоћницима разговара о напуштању Северноатлантског савеза (НАТО). Такође је погрешно приписивати кривицу само Анкари за погоршање односа између Турске и њених савезника с обе стране Атлантика. Америчка спољна политика и снажна унилатерална пруга у доношењу и спровођењу одлука заострили су односе Вашингтона са свим савезницима и раније – нарочито током непромишљеног и злосретног ирачког рата” (Özel 2019, 3).

Имајући у виду промену на месту председника Сједињених Америчких Држава поставља се питање тога шта је то што нова администрација Џозефа Бајдена на почетку 2021. године може и жели да уради по питању турбулентних односа са Турском у односу на претходне администрације. Од тренутка када је Анкара одбила да допусти америчким трупама да пређу турско-ирачку границу 2003. године, па све до оштрих билатералних неслагања по питању политике ка Сирији за време Обаме, уз најновију набавку руског ваздушног одбрамбеног система, само су неки од сегмената комплексне историје америчко-турских билатералних односа који су у силазној путањи, а која се наставила за време Доналда Трампа.

На основу предизборне кампање Џозефа Бајдена било је немогуће унапред закључити каква ће бити спољна политика његове администрације према одређеним специфичним регионима. То је уједно и разлог због кога је било тешко предвидети његове потезе када се ради о односима између САД-а и Турске. Међутим, и поред ових недоумица два кључна фактора ће у великој мери одредити овај савез. На првом месту

ту је отворена нетрпељивост Бајдена и Ердогана, а на другом месту ту су свакако све јаче везе између Русије и Турске. У интервјуу за Њујорк тајмс децембра 2019. године Бајден је отворено назвао турског председника Реџепа Ердогана аутократом „и што је необично, претио је да ће радити на његовој смени брзо, додајући да није мислио на војни пуч, већ на подршку политичкој опозицији (...) додајући да Ердоган мора да плати цену” (Makovsky 2020, 1). У Турској је јавност са овим интервјуом упозната тек средином августа уочи конвенције номиновања Демократске странке и изазвао је огромна комешања која су директно изазивала положај Реџепа Ердогана. „Председнички портпарол Ибрахим Калин оптужио је Бајдена за чисто незнање, ароганцију и лицемерје, додајући: Дани наређивања Турској су прошли. Али ако и даље мислите да можете да покушате, слободно то учините, али платићете цену” (Makovsky 2020, 1).

Један од највећих изазова са којим ће се Бајденова администрација сустрести јесте то што су Сједињене Америчке Државе и Европска унија дозволили Турској да се прошири на курдска подручја и ван њених граница без икаквих последица. Будућност америчко-турских односа могли би одредити следећи фактори: „да ли ће Турска учинити свој руски систем С-400 потпуно оперативним и разматра ли додатну куповину руског оружја; како се одвијају разне регионалне кризе (Сирија, Либија, Нагорно-Карабах, спорови са Грчком и Кипром на Источном Медитерану) и како оне утичу на односе Турске са кључним актерима (укључујући Сједињене Америчке Државе, Русију, Кину, Европску унију, Израел, Иран и сунитске арапске државе); да ли Турска може да пројектује моћ и створи властиту сферу утицаја користећи војну и економску сарадњу (укључујући одбрамбени извоз); и да ли је председник Ердоган у стању да одржи широку контролу над државом с обзиром на њене економске проблеме и забринутост за људска права” (Zanotti and Thomas 2020, 15). Међутим и поред свега овога може се очекивати да ће Бајден учинити све што је у његовој моћи да зарад америчких интереса побољша односе са Турском и врати их на ниво који су имали за време Хладног рата.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Aydintaşbaş, Asli, and Kirişçi Kemal. 2017. "The United States and Turkey: Friends, Enemies, or Only Interests?." *Turkey Project Policy Paper* (12): 1–27.
- Balta, Evren. 2019. "From Geopolitical Competition to Strategic Partnership: Turkey and Russia after The Cold War." *Uluslararası İlişkiler* 63 (16): 69–86. doi: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26771801>.
- Beyoghlou, Kamal. 2020. Turkey and the United States on the brink: Implications for NATO and the US Turkish strategic and military partnership. USA: Strategic Studies Institute, US Army War College.
- Bekdil, Burak. 2020. "Turkey: Post-Coronavirus Challenges Are Likely to Hurt." *The COVID-19 Crisis*, ed. Efraim Karsh, 250–253. Begin-Sadat Center for Strategic Studies.
- Bulent, Aliriza, and Aras Bulent. 2012. U.S.-Turkish Relations: A Review at the Beginning of the Third Decade of the Post-Cold War Era. Center for Strategic and International Studies and The Center for Strategic Research of the Ministry of the Foreign Affairs of the Republic of Turkey.
- Galijašević, Dževad. 2011. „Neoosmanizam: Turska između juče i sutra.” *Politeia* (2): 123–138.
- Goren, Nilsu. 2018. "The NATO/US-Turkey-Russia Strategic Triangle: Challenges Ahead." *Center for International & Security Studies, University of Maryland* (1): 2–11. doi: <http://www.jstor.com/stable/resrep17001>.
- Đurić Živojin, i Vladimir Ajzenhamer. 2011 „Politički sistem turske na razmeđu kemalizma i islamizma.” *Srpska politička misao* 34 (4): 441–466. doi: <https://doi.org/10.22182/spm.3442011.22>.
- Jasim, Dastan. 2021. "Biden's Challenge: Kurdish Autonomy and Turkish Expansionism." *German Institute for Global and Area Studies* (1): 1–12. doi: <https://www.jstor.org/stable/resrep28521>.
- Makovsky, Alan. 2020. "Problematic Prospects for US-Turkish Ties in the Biden Era." *Stiftung Wissenschaft und Politik* (60): 1-8.

- Özel, Soli. 2019. "At the End of the Day, Where Will Turkey Stand?." *Istituto Affari Internazionali* (4): 1–17. doi: <http://www.jstor.com/stable/resrep19657>.
- Karademir, Burcu Sarı. 2019. "Dance of Entanglement: The US-Turkish Relations in the Context of the Syrian Conflict." *Uluslararası İlişkiler* 62 (16): 27–43. doi: 10.33458/uidergisi.588897.
- Walt, Stephen. 2009. "Alliances in a Unipolar World." *World Politics*, 61 (1): 86–120.
- Wezeman, Siemon, and Alexandra Kuimova. 2018. *Turkey and Black sea security*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- World Values Survey Wave 7: 2017–2020, March 30, 2020, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>.
- Zanotti, Jim and Thomas Clayton. 2020. *Turkey: Background and U.S. Relations In Brief*. USA: Congressional Research Service.

Miša Stojadinović*

Institute for Political Studies, Belgrade

THE RELATIONS BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND TURKEY: BETWEEN APPARENT FRIENDSHIP AND CONCEALED ANIMOSITY

Resume

Turkey can no longer be considered the West's periphery. The issue of finding a common language with Turkey for the United States has become a top priority of its foreign policy, even at the cost of making some difficult compromises. The alliance between the United States and Turkey, established during the Cold War, faced many challenges in the decades following this great global conflict. While this alliance was relatively reliable during the Cold War, this situation later changed significantly. From a relationship in which both sides knew what to expect from each other, to one in which disguised animosity began to strengthen. Bearing in mind that the paper deals with a very complex geopolitical phenomenon, the use of the geopolitical method becomes extremely important. The history of relations between the United States and Turkey is full of upheavals and challenges. Official diplomatic relations between the USA and Turkey were established earlier, but they intensified only after the end of the Second World War. Between the First and Second World War, things in international relations took a completely different direction, and caused strengthening cooperation between the Soviet Union and Turkey. The end of World War II and the escalation of tensions between the United States and the Soviet Union led to the Cold War, which called into question many alliances. Although the United States has seen Turkey as a possible ally in the past, it was only the Cold War that made it possible for the conditions to be formed for this alliance. Having in mind the change in the position of the President of the United States of America, this paper gives a detailed analysis of how different administrations have dealt with Turkey. From the moment Ankara refused to allow US troops to cross the Turkish-Iraqi border in 2003, to sharp bilateral

---

* E-mail address: misa.stojadinovic@ips.ac.rs.

disagreements with Obama which continued during the time of Donald Trump. The main question is what Biden's administration is willing to do with this important alliance. Based on Joseph Biden's election campaign, it was impossible to predict in advance what his administration's foreign policy would be towards certain specific regions. This is also the reason why it was difficult to predict his moves when it came to relations between the United States and Turkey. One of the biggest challenges the Biden administration will face is that the United States and the European Union have allowed Turkey to expand into Kurdish areas outside its borders without any consequences.

Keywords: Cold War, multipolar world, Donald Trump, Joseph Biden, Recep Tayyip Erdogan, USA, Russia and Turkey

* Овај рад је примљен 14. јуна 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 10. новембра 2021. године.